

VU Research Portal

Strafzaken in het nieuws. Over ontsporende media en de verantwoordelijkheid van het Openbaar Ministerie

Stevens, L.

published in

Nederlands Juristenblad
2010

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Stevens, L. (2010). Strafzaken in het nieuws. Over ontsporende media en de verantwoordelijkheid van het Openbaar Ministerie. *Nederlands Juristenblad*, 85(11), 660-665.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Strafzaken in het nieuws

Over ontsporende media en de verantwoordelijkheid van het Openbaar Ministerie

Lonneke Stevens¹

BIJ BERICHTGEVING OVER STRAFZAKEN GELDT, ZOWEL VOOR O.M. ALS MEDIA, DAT GOED MOET WORDEN OVERWOGEN OF DE WAARHEIDSVINDING NIET WORDT GESCHAAD. HET O.M. LIJKT PUBLIEKSVOORLICHTING ALS ZELFSTANDIG DOEL TE GAAN ZIEN. DE MEDIA BRENGEN HET NIEUWS VERVOLGENS ZO AANSPREKEND MOGELIJK. TALLOOS ZIJN DE VOORBEELDEN WAARBIJ DE BERICHTGEVING DAARDOOR VOLLEDIG ONTSPOORT. DE INVLOED HIERVAN OP HET PUBLIEK, HET ONDERZOEK EN DE UITEINDELIJKE OORDEELSVORMING VAN DE RECHTER MOET NIET WORDEN ONDERSCHAT OF WEGGEWUIFD.

1. Inleiding: de problematiek rondom publiciteit in strafzaken

Criminaliteit verkoopt. Het is dan ook niet verwonderlijk dat strafzaken veelvuldig en soms ook sensatiegericht door de media voor het voetlicht worden gebracht, en dat zelfbenoemde misdaadspecialisten eigen tv-programma's hebben dan wel plaatsnemen aan de tafel naast de society-expert in RTL Boulevard. Los van het wellicht mindere nobele doel van het bevorderen van de verkoopcijfers, is binnen de democratische rechtsstaat berichtgeving over strafzaken van belang in het licht van het beginsel van externe openbaarheid.² De samenleving moet kunnen zien op welke wijze recht wordt gedaan in strafzaken. Waar van oudsher de openbare zitting deze gedachte zou moeten realiseren, is het in het huidige tijdsgewricht de publiciteit die de taak van de publieke tribune heeft overgenomen. Berichtgeving door de media zou aldus moeten bijdragen aan de twee effecten die aan het beginsel van openbaarheid worden toegeschreven: kwaliteit van de rechtspraak en de acceptatie van de uitkomsten daarvan.³ Ten aanzien van de berichtgeving hebben ook de strafrechtelijke autoriteiten een verantwoordelijkheid. Zij kunnen immers de media in staat stellen de informatie over de strafzaak aan het publiek te verstrekken. Zowel politie, Openbaar Ministerie (OM) als rechterlijke macht voorzien het publiek tegenwoordig dan ook van informatie door middel van bijvoorbeeld woordvoerders, persberichten en websites.

Berichtgeving over strafzaken kent echter ook een keerzijde, mede als gevolg van de wijze waarop die

strafzaken doorgaans in de media worden verslagen. Zo kan het publiceren van een boek over een strafzaak, inclusief de naam en zelfs privéfoto's van de verdachten een inbreuk maken op de privacybelangen van de verdachte en zijn omgeving. Maar ook is het de vraag of door massale en niet altijd zorgvuldige mediaberichtgeving de strafrechtelijke procedure zelf niet wordt geschaad. Dat geldt dan met name de berichtgeving in de eerste fasen van de procedure, als het onderzoek nog in volle gang is. Deze vraag is recentelijk nog opgeworpen in de zedenzaak tegen de Bossche zwemleraar, Benno L. waar als gevolg van de persconferentie van politie, justitie, burgemeester en GGD, en de daaropvolgende berichtgeving, er wel vanuit kan worden gegaan dat de verdachte bij voorbaat al door alle ouders in Den Bosch en omstreken is veroordeeld.⁴ Ook in het door de media aangeduide 'proces van de eeuw', namelijk dat tegen Willem Holleeder (hier geen initialen), zijn de negatieve gevolgen van de aanhoudende en overweldigende mediabelangstelling uitgebreid aan bod gekomen in zowel eerste aanleg als hoger beroep.

De negatieve invloed van de media op een eerlijke berechting en in het bijzonder op de waarheidsvinding staat in deze bijdrage centraal. Daarbij stel ik de vraag welke verantwoordelijkheid de autoriteiten hebben ten aanzien van het mediacircus rondom strafzaken. In het bijzonder gaat het dan om de opstelling van het Openbaar Ministerie, dat onontkoombaar het meest op de voorgrond treedt nadat een verdachte is aangehouden en de justitiële molen ingaat. Het uitgangspunt dat voor de normering van het optreden van het OM geldt, is de onschuldpre-

De onschuldpresumptie vervult de taak van het geweten van het strafproces

sumptie. Het vermoeden van onschuld vormt een voor het strafproces wezenlijk uitgangspunt dat gedurende het gehele strafrechtelijk onderzoek richtsnoer is voor de autoriteiten. Door rekening te houden met de mogelijkheid dat de verdachte onschuldig is, krijgt de verdachte de ruimte zichzelf te verdedigen, worden bevoegdheden van politie en justitie genormeerd en wordt de bewijsstandaard vormgegeven.⁵ De onschuldpresumptie vervult als het ware de taak van het geweten van het strafproces.⁶ De vraag is nu hoe dat geweten vorm kan geven aan de altijd moeizame omgang tussen OM en media.

2. De verantwoordelijkheid voor het eigen optreden

Belangrijk voor het Nederlandse strafrecht voor wat betreft de onschuldpresumptie is het Europeesrechtelijke leerstuk op grond van art. 6 lid 2 EVRM. Een onderdeel⁷ daarvan betreft de normering van het optreden van de autoriteiten – Openbaar Ministerie, politie maar ook volksvertegenwoordigers – in de media.⁸ Daarbij spelen meerdere factoren een rol⁹ maar de kernvraag blijft *hoe* de autoriteiten zich hebben uitgedrukt. Er moet onderscheid gemaakt worden tussen de uitlating dat iemand verdacht wordt van een misdrijf en de uitlating dat iemand schuldig is aan een misdrijf, terwijl die schuld nog niet is vastgesteld door de rechter.¹⁰ Autoriteiten dienen zich voorzichtig op te stellen.¹¹ Uitlatingen moeten in de context van de nog aanhangige procedure worden geplaatst

en niet als vaststaand feit, of, zonder enige nuance of voorbehoud te worden gepresenteerd.¹² Ook speelt mee of de autoriteiten hebben vermeld dat de verdachte de verdenking ontkent, en hoe specifiek verdachten worden genoemd.¹³

Dat het OM zich bewust is van de vereisten blijkt uit de Aanwijzing voorlichting en opsporing 2007, waarin staat dat de woordvoering door OM en politie een zakelijke toonzetting kent.¹⁴ De Aanwijzing lijkt in vergelijking met eerdere richtlijnen echter minder terughoudend (zie ook de volgende paragraaf), onder andere wat betreft het plaatsen van de berichtgeving in de context van de procedure. Werd in eerdere richtlijnen nog gemeld dat 'steeds moet worden benadrukt dat met een aanhouding slechts sprake is van een verdenking', een dergelijke frase is nu niet meer in de Aanwijzing te vinden.¹⁵ De vraag is of dat verstandig is. Weliswaar zal binnen het afgewogen oordeel van het EHRM niet snel kunnen worden geconstateerd dat het OM de onschuldpresumptie heeft geschonden met al te stellige uitspraken. Maar het verleden heeft uitgewezen dat het OM in mediagevoelige zaken soms moeite heeft om zich magistraatlijk op te stellen en de context uit het oog verliest. Zo werden in de zaak tegen Johan V., alias de Hakelaar, de betrokken officieren van justitie heuse bekende Nederlanders met een eigen 'crimefighters'-dagboek in de krant,¹⁶ en ging in de *Clickfonds*-zaak het volgende persbericht de deur uit: 'De Amsterdamse effectenbeurs dient in deze te worden beschouwd als een werktuig in handen van een aantal personen die zich kennelijk niet wensen te houden aan de wettelijke regels met betrekking tot de handel in effecten.'¹⁷ Ook bij de persconferentie van politie, OM, burgemeester en GGD in de ontuchtzaak van Benno L. kunnen kanttekeningen worden geplaatst. Weliswaar spraken OM en politie keurig over 'de verdachte' en werd gerefereerd aan het lopende onderzoek. Maar het noemen van enorme hoeveelheden gevonden beeldmateriaal (waarbij

Auteur

1. Mr. dr. L. Stevens is als universitair docent verbonden aan de afdeling Strafrecht en Criminologie van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Vrije universiteit Amsterdam.

Noten

2. Zie ook L. van Lent, *Externe openbaarheid in het strafproces* (diss. Utrecht), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2008, p. 207-219. Overigens dient te worden opgemerkt dat het beginsel van externe openbaarheid en de uitingsvrijheid of publiciteit zoals ook uitgewerkt in art. 10 EVRM niet samenvallen. Zie Van Lent 2008, p. 207-209. Zie ook C.H. Brants, 'Trial by media: publiciteit in het vooronderzoek', in: A.H.E.C. Jordaans, P.A.M. Mevis, J. Wöretshofer (red.), *Praktisch strafrecht. Liber amicorum Reijntjes*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers, p. 48.
3. M.S. Groenhuijsen, 'Openbaarheid

en publiciteit in strafzaken', *DD* 1997, p. 417-418.

4. Aldus betoogde de advocaat van Benno L. op de pro-formazitting van 18 september 2009, zie berichtgeving in onder andere de *Volkskrant* van die dag.
5. Zie L. Stevens, 'Commentaar op Art. 271, aant. 7.1', in: A.L. Melai & M.S. Groenhuijsen e.a., *Het wetboek van strafvordering*, Deventer: Kluwer (losbl.).
6. Een veel beperktere functie voor de onschuldpresumptie ziet Van Sliedregt in haar oratie. Zij stelt dat de onschuldpresumptie met name een bewijs- en beslissingsregel is en dat de zogenoemde 'bejegening' van de onschuldpresumptie niet tot de oorspronkelijke betekenis van het beginsel behoort. Zie E. van Sliedregt, *Tien tegen één. Een hedendaagse bezinning op de onschuldpresumptie* (oratie VU Amsterdam), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2009, p. 36-37.
7. Zie voor een volledig overzicht van de verschillende aspecten van de onschuld-

- presumptie, L. Stevens, 'Commentaar op Art. 271, aant. 7.1-7.19', in: A.L. Melai & M.S. Groenhuijsen e.a., *Het wetboek van strafvordering*, Deventer: Kluwer (losbl.).
8. Zie het standaardarrest EHRM 10 februari 1995, appl.nr. 15175/89, *NJ* 1997, 523 (*Allenet de Ribemont vs. Frankrijk*).
9. Zoals de frequentie van het mediaoptreden alsmede in welk medium uitspraken zijn gedaan (het lokale sufferdje of een landelijke kwaliteitskrant). Vgl. EHRM 8 juli 2008, appl.nr. 30024/02 (*Sutyagin vs. Rusland*), r.o. 8, EHRM 30 juni 2009, appl.nr. 75109/01 (*Burzo vs. Roemenië*), r.o. 165, EHRM 9 december 2004, appl.nr. 62936/00 (*Moiseyev vs. Rusland*), onder E.
10. Zie bijv. EHRM 27 februari 2007, appl.nr. 65559/01 (*Nešták vs. Slowakije*), r.o. 89.
11. EHRM 23 oktober 2008, appl.nr. 13470/02 (*Khuzin en anderen vs. Rusland*), r.o. 97.

12. Vgl. EHRM 25 maart 2008, appl.nr. 42084/02 (*Vitan vs. Roemenië*), r.o. 70.

13. Zie bijv. EHRM 23 oktober 2008, appl.nr. 13470/02 (*Khuzin en anderen vs. Rusland*), r.o. 96, de niet-ontvankelijkheidsbeslissingen in EHRM 6 september 2001, appl.nr. 36741/97 (*Kalliola en anderen vs. Finland*), en EHRM 20 maart 2007, appl.nr. 73481/01 (*Bochev vs. Bulgarië*).
14. *Stcr.* 18 oktober 2007, nr. 202, p. 28. Zie ook www.om.nl. Klik organisatie, beleidsregels, overzicht beleidsregels, voorlichting.
15. Zie de Richtlijn uit 1997 en de Aanwijzing uit 2002, geciteerd in het *Clickfonds*-arrest, *NJ* 2007, 505 (m.nt. E.A. Alkema), r.o. 3.5.3.
16. Zie uiterst kritisch hierover Groenhuijsen 1997.
17. HR 13 juli 2007, *NJ* 2007, 505 (m.nt. E.A. Alkema).

Press conference © Ikon Images/Corbis

niet werd gezegd maar wel werd gesuggereerd dat daarop strafbare gedragingen te zien waren), de nadruk op de hulpverlening aan de slachtoffers en de ouders, en een burgemeester die zegt 'dit is giga, dit is afschuwelijk', deden de context van het strafrechtelijke onderzoek volledig teniet en kan niet anders dan de publieke opinie hebben beïnvloed.

Die beïnvloeding van de overtuiging van het publiek is een van de twee mogelijke negatieve gevolgen van al te sturend overheidshandelen die het EHRM onderscheidt in het licht van de onschuldpresumptie.¹⁸ De beïnvloeding van het publiek, staat in zekere zin los van de uitkomst van de procedure. Ook los van de vraag in hoeverre de publieke opinie die uitkomst zou kunnen beïnvloeden, hecht het hof derhalve waarde aan het 'reputatieaspect' van de onschuldpresumptie. De verdachte moet niet onnodig worden beschadigd of schuldig worden bevonden door de goegemeente als gevolg van uitspraken van de autoriteiten.¹⁹ Dit aspect lijkt door de Nederlandse rechter wel te worden erkend, maar aan de schending ervan worden doorgaans niet of nauwelijks gevolgen verbonden. Zo meende het Hof Amsterdam in de zaak tegen Volkert van der G. dat de opinie niet

zodanig was beïnvloed dat daar gevolgen aan moesten worden verbonden.²⁰ In de zaak tegen Willem Holleeder overweegt de Rechtbank Haarlem dat door alle publiciteit enige strafverlaging op haar plaats is, maar volstaat het Hof Amsterdam met de enkele constatering dat art. 6 EVRM is geschonden.²¹ De Hoge Raad lijkt in het licht van het EHRM een beperktere visie te hebben nu hij het schenden van de onschuldpresumptie nadrukkelijk verbindt aan de daarvan uitgaande 'beïnvloeding van de berechting' of de 'beïnvloeding van de strafrechtelijke procedure dan wel van de aan de strafrechter voorbehouden beoordeling van de schuld van de verdachte'.²² Het is de vraag of de beïnvloeding van het publiek kan worden geschaard onder 'de beïnvloeding van de berechting'.

Het andere door het EHRM onderscheiden gevolg betreft de beïnvloeding van de rechter, waardoor zijn onpartijdigheid in het gedrang komt.²³ Daarbij geldt dat de professionele rechter minder snel geacht wordt beïnvloed te worden dan de lekenrechter.²⁴ Meer in het algemeen geldt dat zowel de Straatsburgse rechter als de Nederlandse rechter veel vertrouwen stellen in de alertheid van de rechter.²⁵ Dat is inderdaad een noodzakelijk uitgangspunt voor een functionerend justitieel apparaat. Maar ik vraag mij af of binnen deze principiële benadering niet meer oog moet zijn voor het psychologisch aspect.²⁶ De rechter is immers ook maar een mens. Ook al zal hij vanuit zijn professionaliteit de mediaberichtgeving buiten spel proberen te zetten in zijn oordeelsvorming, het is irreëel te denken dat beeldvorming nooit een rol zal spelen in de bewijsrechtelijk relevante vraag naar de overtuiging van de rechter. Ook is het niet onaannemelijk dat ten aanzien van beslissingen over bijvoorbeeld de voorlopige hechtenis, of het oordeel inzake de straftoemeting wel degelijk druk wordt gevoeld vanuit de wijze waarop het OM een zaak benadert.²⁷

3. De verantwoordelijkheid voor de ontsporing in de media

Hoewel het OM op haar woorden zal moeten passen, ligt daar niet het eigenlijke knelpunt ten aanzien van mediaberichtgeving in strafzaken. Het OM beweegt zich in de meeste gevallen (net) binnen de grenzen van het toelaatbare en bovendien lijkt het EHRM niet bepaald streng in haar uiteindelijke beoordeling. Het probleem ligt meer in datgene wat er gebeurt nádat een zaak door de autoriteiten in de publiciteit is gebracht. De media hebben immers eigen belangen die niet altijd samenvallen met het belang van objectieve berichtgeving.²⁸ De zaak *Benno L.* kan hier wederom als voorbeeld dienen. Na de genoemde persconferentie van politie, OM, burgemeester en GGD ontspoorde de berichtgeving namelijk volledig. Terwijl in eerste instantie in het persbericht van het OM en op de persconferentie werd gesproken van 'ontuchtige handelingen met kinderen' en dat er 98 ver-

De verdachte moet niet onnodig worden beschadigd of schuldig bevonden door de goegemeente als gevolg van uitspraken van de autoriteiten

De onschuldpresumptie zou ook moeten gelden tussen een verdachte persoon en de media

schillende kinderen op de foto's te zien zijn, berichtten de kranten al snel over 'tienduizenden seksueel getinte afbeeldingen van meisjes', 'meisjes in seksuele poses', en 'ontucht in het zwembad met 98 meisjes'.²⁹ Het zijn vooral dergelijke ongenueanceerde berichten die eraan bijdragen dat in Den Bosch en omstreken in ieder geval geen ouder meer te vinden is die niet overtuigd is van de schuld van Benno L.³⁰ Veel meer dan de uitlatingen van politie en justitie zelf, zijn immers de media door hun massale en soms sensatiegerichte en gekleurde weergave van de feiten in staat de publieke opinie over de schuld van de verdachte te beïnvloeden. En ook meer nog dan in het kader van uitlatingen van het OM zelf, speelt hier de kwestie van beïnvloeding van de rechterlijke oordeelsvorming. Zoals in de voorgaande paragraaf al werd gesteld, niets menselijks is de rechter vreemd en ook de rechter leest de krant.

In het licht van ontsprekende media zou de onschuldpresumptie dus eigenlijk ook moeten gelden

tussen een verdachte persoon en die media.³¹ Art. 6 lid 2 EVRM richt zich echter alleen tot de autoriteiten. Wel biedt art. 10 EVRM houvast. De in art. 10 EVRM beschermde persvrijheid is een groot goed, maar zij kan niettemin worden beperkt door verschillende belangen.³² Een van die belangen is het recht op een eerlijk proces en het voorkomen van beïnvloeding daarvan door berichtgeving in de media.³³ Uit de rechtspraak van het hof komt naar voren dat met name ten aanzien van een in het beginstadium verkerende strafzaak de onschuldpresumptie een argument kan zijn om een journalist te mogen veroordelen wegens smaad.³⁴ Het is bovendien zo dat het strafrecht onder omstandigheden moet kunnen beschermen tegen laster en smaad.³⁵ De Staat heeft kortom, een positieve verplichting, een plicht om relaties tussen burgers onderling te handhaven daar waar het berichtgeving in de media betreft. Er kan dan ook worden betoogd dat op grond van art. 10 EVRM de onschuldpresumptie de staat een positieve verplichting oplegt om verdachten te beschermen tegen berichtgeving die de strafrechtelijke procedure of de reputatie van de verdachte schaadt.³⁶ Tegen die achtergrond heeft ook het Openbaar Ministerie een verantwoordelijkheid als het gaat om het in toom houden van de diverse media in hun berichtgeving over strafzaken. De vraag is dan hoe dat zou moeten worden vormgegeven. Te denken valt aan een model waarin het OM wel informatie aan de pers verstrekt, maar onder bepaalde voorwaarden. Die voorwaarden zouden kunnen worden neergelegd in een

Noten

18. EHRM 10 februari 1995, appl. nr. 15175/89, *NJ* 1997, 523 (*Allenet de Ribemont vs. Frankrijk*), r.o. 36.

19. Zie S. Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings*, Oxford: Oxford University Press 2006, p. 178.

20. Hof Amsterdam 18 juli 2003, *LJN* A10123. Het hof meende overigens dat de opinie niet zodanig was beïnvloed dat daar gevolgen aan moesten worden verbonden.

21. Rb. Haarlem 21 december 2007, *LJN* BC0703, Hof Amsterdam in een tussenaarrest van 19 september 2008, niet gepubliceerd, en de einduitspraak: Hof Amsterdam 3 juli 2009, *LJN* BJ1646.

22. HR 1 februari 2005, *NJ* 2006, 421, r.o. 5.4, en HR 5 september 2006, *LJN* AV4149, r.o. 6.4. Ten aanzien van het reputatieaspect van de onschuldpresumptie, door Van Slidregt in haar oratie ook wel het 'bejegeningaspect' genoemd, kan, nu het geheel los lijkt te staan van de strafprocedure, ook de vraag worden gesteld of het hier niet eerder gaat om een recht onder art. 8 EVRM in plaats van art. 6 EVRM.

23. De onpartijdigheid van de rechter in het licht van uitlatingen van bijvoorbeeld politici kan ook als zodanig onderwerp

van een Straatsburgse klacht zijn, zie de zaken die besproken worden door M.

Kuijjer, 'Vrijheid van meningsuiting in en rondom de rechtszaal', in: P.D. van Duyx & P.D.J. van Zeben (red.), *Via Straatsburg. Liber amicorum Egbert Myjer*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2004, p. 91.

24. Vgl. ECRM 11 december 1981, appl.nr. 9433/81, *NJ* 1982, 142 (m.nt. E.A. Alkema; *Menten vs. Nederland*), ECRM 15 maart 1961, appl.nr. 343/57, *Yearbook* nr. 4, p. 490-568 (*Nielsen vs. Denemarken*), EHRM 30 juni 2009, appl. nr. 75109/01 (*Burzo vs. Roemenië*), r.o. 165.

25. Vgl. de rechtspraak van het Hof ten aanzien van de rechterlijke onpartijdigheid in het kader van art. 6 lid 1 EVRM, bijvoorbeeld in EHRM 5 december 2002, appl.nr. 34896/97 (*Craxi vs. Italië*). Zie ook de rechtspraak genoemd in noot 13.

26. Ook Brants en Van Lent stellen dat deze vooronderstelling niet meer van deze tijd is, op basis van welk argument is mij echter onduidelijk. C.H. Brants & L. van Lent, 'Externe openbaarheid. Van zelfsprekendheid tot probleem', in: C.H. Brants, P.A.M. Mevis & E. Prakken (red.), *Legitieme strafvordering. Rechten van de mens als inspiratie in de 21ste eeuw*, Antwerpen: Intersentia 2001, p. 94.

27. Vgl. ook H. van de Bunt, J. de Keijser & H. Effers, 'Responsieve rechters', in: *Rechtstreeks* 2004, nr. 2, 'Rechters en de media: een knelkoppeling', p. 23-26.

28. Uit onderzoek ter zake van rechtbankverslaggeving blijkt bovendien dat slechts 28% van de journalisten hun controlerende functie als essentieel onderdeel van hun werk ziet. Zie M. Malsch, 'Persvoorlichting en rechtbankverslaggeving', in: *Rechtstreeks* 2004, nr. 2, 'Rechters en de media: een knelkoppeling', p. 57-58.

29. Zie voor een overzicht van de berichtgeving P.J. van Koppen, 'De macht van de politie over verdachten en getuigen', in: M.J. Borgers, M.J.A. Duker & L. Stevens (red.), *Politie in beeld. Liber amicorum Jan Naeyé*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2009, p. 165-169.

30. Zie de uitzending van Netwerk van 16 september 2009, www.netwerk.tv. Zie ook de verslaggeving van de oplopende emoties bij de eerste pro formazitting die doet denken aan een ouderwetse lynchpartij. *De Volkskrant* 18 september 2009, 'Benno L. misbruikte zeker 12 meisjes', en het weblog van 21 september op www.eenvandaag.nl/weblogs.

31. Zie ook J. Vande Lanotte & Y. Haeck, *Handboek EVRM. Deel 2, Volume I*,

Antwerpen: Intersentia 2004, p. 546-547.

32. Zie ook M. Kuijjer, 'Vrijheid van meningsuiting in en rondom de rechtszaal', in: P.D. van Duyx & P.D.J. van Zeben (red.), *Via Straatsburg. Liber amicorum Egbert Myjer*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2004, p. 86-89.

33. EHRM 29 augustus 1997, *NJ* 1999, 710 (*Worm vs. Oostenrijk*; m.nt. E.J. Dommering).

34. Zie bijv. EHRM 8 februari 2007, appl. nr. 1354/04 (*Falter Zeitschriften GMBH vs. Oostenrijk*), EHRM 14 november 2002, appl.nr. 62746/00 (*'Wirtschafts-Trend' Zeitschriften Verlagsgesellschaft MBH no. 2 vs. Oostenrijk*).

35. P.H.P.H.M.C. van Kempen, *Repressie door mensenrechten* (oratie Nijmegen), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 37.

36. Zie A. Nieuwenhuis, 'De Januskop van de rechter. Over negatieve en positieve verplichtingen', in: N. van Eijk, B. Hugenoltz, *Dommering-bundel. Opstellen over informatierecht aangeboden aan prof. mr. E.J. Dommering*, Amsterdam: Otto Cramwinckel Uitgever 2008, p. 246-247.

convenant of een mediacode, te vergelijken met de mediacode die door de RVD is uitgevaardigd ten aanzien van het koninklijk huis. Onschuldpresumptie en persvrijheid gelden daarbij als gelijkwaardige uitgangspunten, waarbij ten aanzien van de persvrijheid vooropstaat dat zij een legitiem doel dient.³⁷

4. Beïnvloeding van het onderzoek en het bewijs

Uit de hierboven besproken rechtspraak van het Europese Hof inzake art. 6 lid 2 EVRM blijkt dat de onschuldpresumptie uiteindelijk tot doel heeft dat een beslissing wordt genomen door een onpartijdige rechter die niet al overtuigd is van de schuld van de verdachte en dat het publiek niet bij voorbaat de verdachte heeft veroordeeld en zich diens gevolge ook kan vinden in de beslissing van de rechter. Ook de mogelijkheid van het beperken van de persvrijheid op grond van de onschuldpresumptie dient uiteindelijk dat doel. Maar de onschuldpresumptie kent ook nog een ander aspect en dat is de kritische houding die OM en politie zelf altijd moeten zien te behouden om tunnelvisie en eenzijdige bewijsgaring te voorkomen.³⁸ In het verlengde daarvan ligt uiteraard dat het OM zich in objectieve bewoordingen uitlaat over een strafzaak.

Gevaarlijk voor de kritische houding – hier geldt hetzelfde als voor de rechter – is de beeldvorming zoals die in de media kan ontstaan. Nog gevaarlijker echter, zijn de media voor het kunnen verkrijgen van betrouwbare getuigenverklaringen. Door onder andere Van Koppen is er ten aanzien van de zaak tegen Benno L. op gewezen dat door het mediaoptreden van de autoriteiten en de daarop volgende hysterische berichtgeving het vrijwel onmogelijk is geworden nog betrouwbare verklaringen van de betrokken kinderen te verkrijgen. Juist in zedenzaken moet met de grootste voorzichtigheid worden geopereerd om minderjarige getuigen niet te beïnvloeden. Hoe begrijpelijk de persconferentie, voorlichtingsavonden, en hulpverlening vanuit voorlichtingsperspectief ook zijn, dit optreden en de vervolgens massaal op gang gekomen geruchtenstroom zullen eraan bijdragen dat de bewijsvraag in de Bossche zaak nog een heet hangijzer wordt.³⁹ De Nederlandse rechter lijkt overigens tot nog toe weinig ontvankelijk voor argumenten met betrekking tot beïnvloeding van het bewijs. Zo werden in de *Holleeder*-zaak de verweren van de verdediging die inhielden dat getuigen aantoonbaar beïnvloed waren door de beeldvorming in de media, door zowel rechtbank als hof verworpen.⁴⁰ De Rechtbank Haarlem merkt daarbij nog op dat zij zichzelf heel wel in staat acht de betrouwbaarheid van de verklaringen zelf te beoordelen, en laat hiermee mooi zien dat de rechterlijke macht doorgaans weinig opheeft met kritiek vanuit rechtspsychologische hoek.⁴¹ Los van alle gevoeligheden die daarbij spelen is die houding tegenwoordig niet meer vol te houden, mede in het licht van de stand van de wetenschap inzake

beoordeling van bewijs, een Schiedammer Parkmoord, en alle gaande discussie over de kwaliteit van de strafrechtspiegeling.

5. Afsluiting: terug naar terughoudendheid

Leven in een informatietijdperk met alomtegenwoordige media betekent dat steeds meer informatie beschikbaar is en dat mensen ook verwachten continu, over alles te worden geïnformeerd. Dat geldt dus ook ten aanzien van strafzaken. De ontwikkeling is mooi te zien als de OM-Aanwijzing voorlichting en opsporing 2007 wordt vergeleken met eerdere versies. De huidige Aanwijzing is veel sterker dan de vorige gericht op openheid. Was vroeger het uitgangspunt dat in beginsel geen informatie werd verschaft, nu staat vermeld dat de burger recht heeft op informatie. Ook blijkt dat binnen het OM breed wordt gedragen dat met de media moet worden meegedacht en dat actief informatie moet worden verstrekt over strafzaken.⁴² Zelfs wordt door een enkele pionier met een geheel eigen kijk op waarheidsvinding verkondigd dat het OM moet leren de burger als deskundige te zien, als actor in de nieuwe interactieve media die het OM kan helpen bij de opsporing.⁴³ Ook de voorlichtingsfilmpjes op de website van het OM over de Zuid-As-vastgoedfraudezaak en de mensenhandelzaak Koolvis getuigen van een modern OM-persbeleid.⁴⁴

Bij al deze actieve en eigentijdse informatievoorziening van OM-zijde wil ik toch enkele kanttekeningen plaatsen. Uiteraard valt in zijn algemeenheid weinig af te dingen op het uitgangspunt van openheid. Natuurlijk is het goed te begrijpen dat het OM onjuiste berichtgeving in de media wil voorkomen en daarom zelf de informatiestroom stuurt. Maar twee vragen moeten blijvend worden gesteld. Ten eerste is dat de vraag welk doel de informatievoorziening dient, en ten tweede moet heel goed worden overwogen of de waarheidsvinding in al zijn aspecten door alle openheid niet wordt geschaad. Wat betreft het doel geldt, dat berichtgeving in specifieke strafzaken vanuit de strafrechtelijke autoriteiten bezien, is gericht op het dienen van de openbaarheid en (daarmee) de kwaliteit van het strafproces. Ten aanzien van de eerder genoemde filmpjes zie ik dan bijvoorbeeld niet goed in hoe deze het doel van openbaarheid kunnen dienen. Eerder hebben ze een zweem van propaganda over zich⁴⁵ – de vastgoedfraudedefilm laat zien dat het OM zich inzet voor burgers die slachtoffer zijn geworden van grote geldwolven en de mensenhandelfilm benadrukt de ellende van de slachtoffers en daarmee de wreedheid van de verdachten. Het OM lijkt hiermee publieksvoorlichting als zelfstandig doel te zijn gaan zien. Daar is niets mis mee, maar het moet niet gebeuren over de rug van een specifieke strafzaak. Zoals verwoord door Kaptein: het OM zou hier meer 'rolbewustzijn' mogen tonen.⁴⁶

Wat betreft de tweede vraag kom ik weer terug op wat in de paragrafen 3 en 4 uiteen is gezet. Het OM heeft een zwaarwegende verantwoordelijkheid waar het gaat om een eerlijke en evenwichtige waarheidsvinding. De media hebben belang bij het zo aansprekend mogelijk brengen van strafrechtelijk nieuws. Die twee gaan vaak niet samen. Er zijn genoeg voorbeelden van berichtgeving die wordt verdraaid, opgeleukt, en zelfs volledig ontspoord nadat strafrechtelijk onderzoek in de openbaarheid is gebracht. De invloed op het publiek, het onderzoek en de oordeels-

De rechterlijke macht heeft doorgaans weinig op met kritiek vanuit rechtspsychologische hoek

vorming van de rechter moet daarbij niet worden onderschat of weggewuifd. De overheid kan niet bepalen wat wel en niet via de media naar buiten wordt gebracht, en evenmin hoe de informatie wordt gebracht. De wetenschap echter dat de media hoe dan ook met informatie over strafzaken aan de haal gaan, zou voor het OM een overweging kunnen en moeten zijn om zelf een terughoudender

beleid te voeren wat betreft persberichten, persconferenties enzovoort, en zelfs wellicht om de pers aan banden te leggen.

Dat is een hopeloos niet-moderne boodschap, maar wel eentje die in het belang van een eerlijk proces en de waarheidsvinding moet worden gebracht. •

Noten

37. Het EHRM neemt ten aanzien van art. 10 EVRM ook mee in hoeverre publicaties bijvoorbeeld dienen om een discussie over democratische en rechtsstatelijke beginselen aan te zwengelen of misstanden aan de kaak te stellen. Vgl. bijv. EHRM 9 juni 2009, appl.nr. 17095/03 (*Cihan Öztürk vs. Turkije*), r.o. 32.
38. Zie L. Stevens, 'Commentaar op Art. 271, aant. 7.7', in: A.L. Melai & M.S. Groenhuijsen e.a., *Het wetboek van strafvordering*, Deventer: Kluwer (losbl.), en Y. Buruma in zijn boekbespreking van

- de oratie van E. van Sliedregt, *DD* 2009, p. 857.
39. Zie hierover P.J. van Koppen, 'De macht van de politie over verdachten en getuigen', in: M.J. Borgers, M.J.A. Duker & L. Stevens (red.), *Politie in beeld. Liber amicorum Jan Naeyé*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2009, p. 165-169. Zie ook Van Koppen over de zaak *Benno L.* in de uitzending van Netwerk van 17 juni 2009, 'Hoe ga je om met misbruik van je kind', www.netwerk.tv.
40. Rb. Haarlem 21 december 2007, *LJN* BC0703, Hof Amsterdam 3 juli 2009,

LJN BJ1646.

41. Daarvan getuigen ook de sneren van het Hof Amsterdam richting Crombag en Wagenaar en hun rapport in diezelfde *Holleeder*-zaak.
42. Zie de opvattingen van verschillende OM-medewerkers, opgetekend in G. Kor, *Medialisering van Recht*, Deventer: Kluwer 2008, p. 71-83.
43. Kor 2008, p. 82.
44. Zie www.om.nl/actueel/video's/2009/video_strafproces/.
45. Zie hierover ook Groenhuijsen 1997, p. 419.

46. H.J.R. Kaptein, 'Strijd om strafrechtelijke waarheid: de deskundige inbreng van buiten blijft nog wel even belangrijk', *Expertise en Recht* 2009, p. 58. Vgl. ook H.J.R. Kaptein, 'Strafrecht of totaaltheater. Materieelrechtelijke (de) legitimatie van strafvorderlijke openbaarheid en publiciteit', in: C.J. de Poot & M. Malsch (red.), *Bivakmuts, politiepjet en toga. Wisselwerking tussen criminaliteit en rechtshandhaving*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2001, p. 121-147.